

نفس‌الکلی

در تاریخ‌نگاری اسلامی

بررسی و نقد
اثرالتشیع علی الروایات التاریخیه
فی القرن الاول الهجری

محمد غفوری

سرشناسه: غفوری، محمد، ۱۳۵۰ -
 عنوان و نام پدیدآور: نقش شیعه در تاریخ نگاری اسلامی
 مشخصات نشر: تهران: مشعر، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری: ۲۱۶ ص.
 شابک: ۹-۶۱۴-۵۴۰-۹۶۴-۹۷۸
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبای مختصر
 یادداشت: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است.
 شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۴۶۰۹۸

نقش شیعه در تاریخ نگاری اسلامی

تألیف:	محمد غفوری
تدوین:	پژوهشکده حج و زیارت
ناشر:	مؤسسه فرهنگی هنر مشعر
چاپ و صحافی:	چاپخانه مشعر
نوبت چاپ:	اول - تابستان ۱۳۹۴
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
بها:	۵۶۰۰ تومان

شابک: ۹-۶۱۴-۵۴۰-۹۶۴-۹۷۸ ISBN: 978-964-540-614-9

مراکز پخش و فروشگاه‌های مشعر:

تهران: تلفن: ۰۳-۶۴۵۱۲۰۳ / ۰۲۱ / قم: تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۳۸۴۰۰

فهرست

۹	دیباچه
۱۱	مقدمه
۱۴	بیان مسئله
۱۷	فصل نخست: مفاهیم و کلیات
۱۷	مقدمه
۱۸	شیعه
۱۹	امامیه
۲۰	رفض
۲۵	پیدایش شیعه اعتقادی
۳۳	منازعات بین شیعه و سنی
۳۳	پیشینه منازعات
۳۶	۱. مناظره‌ها
۴۷	۲. ردیه‌ها

وضعیت کنونی منازعات	۵۳
۱. ردیه های شیعه	۵۸
۲. ردیه های وهابیان و سلفی ها علیه شیعه	۶۲
ویژگی ردیه های ضدشیعی عصر حاضر	۶۸
جمع بندی	۶۹
فصل دوم: تاریخ نگاری شیعه در سده های نخستین هجری	۷۱
مقدمه	۷۱
گفتار یکم: تاریخ نگاری اسلامی	۷۴
۱. مراحل تاریخ نگاری اسلامی	۷۵
الف) مرحله ساهی	۷۵
ب) مرحله ثبت اطلاعات	۷۶
ج) مرحله انتقال اطلاعات به دیگران	۷۶
۲. تدوین تاریخ	۷۷
الف) مرحله تدوین نخستین	۷۷
ب) تکامل، تنوع و تخصصی شدن تاریخ نگار	۷۹
ج) تدوین براساس تسلسل زمانی و موضوع های رسمی	۸۰
۳. موضوع های تاریخی سده های نخستین هجری	۸۱
۴. سیر تدوین متون تاریخی	۸۲
گفتار دوم: تاریخ نگاری شیعه	۸۶
۱. جایگاه تاریخ نزد شیعه	۸۸
۲. سیر تاریخ نگاری شیعه	۹۲
۳. سهم شیعه از تاریخ نگاری اسلامی	۹۳
جمع بندی	۹۹

فصل سوم: بررسی و نقد کتاب اثر التشیع علی الروایات التاریخیه

- گفتار نخست: گزارش اجمالی از محتوا و تقسیم‌بندی کتاب ۱۰۱
- گفتار دوم: روش‌شناسی کتاب ۱۰۷
- روش نورولی در تدوین کتاب ۱۰۷
۱. بررسی و نقد راویان و اخباریان شیعی ۱۰۷
۲. نقد مورخان شیعی ۱۰۷
۳. نقد برخی حوادث مهم ۱۰۸
۴. استناد همه اخباریان شیعه متعرض به هر حادثه ۱۰۸
۵. رعایت ترتیب زمانی ۱۰۸
۶. روش اسناد و باررقم ۱۰۹
۷. بررسی تحریر در روایات غیرشیعی ۱۰۹
- گفتار سوم: نقد کتاب ۱۰۹
- آداب نقد ۱۰۹
۱. نقد روشی نویسنده در این کتاب ۱۱۱
- الف) روشمند نبودن نقدهای مؤلف ۱۱۱
- ب) اکتفا به کمترین قول‌ها برای اتهام رفض و سیع ۱۱۲
- ج) طرد روایات از طریق تضعیف راویان ۱۱۵
- د) نسبت دادن افراد غیرامامی به شیعه امامی ۱۱۶
- ه) مقابله گزینشی با روایات ۱۱۷
- و) نداشتن معیاری روشن برای گزینش افراد نام‌برده در کتاب ۱۱۷
۲. اسناد و منابع کتاب ۱۱۸
- الف) گونه‌شناسی منابع ۱۱۸
- ب) چگونگی کاربرد منابع در هر موضوع ۱۲۳

۱۲۵	ج) نقد اسناد و منابع کتاب
۱۳۲	۳. نقد محتوای کتاب
۱۳۲	الف) شفاف سازی نشدن اصطلاحات کلیدی
۱۳۶	ب) تفاوت نگذاشتن بین غالیان و متهمان و اخبار آنان
۱۳۷	ج) آوردن مباحث خارج از موضوع
۱۳۷	د) نداشتن استقلال در رأی و نظر
۱۳۸	ه) نگرش پیش داورانه و بدبینانه به روایات شیعی
۱۴۴	و) مراجعه نکردن به مصادر اصلی و دست اول
۱۴۷	ز) اندام دادن دارد که شیعه را بدان متهم ساخته
۱۴۹	ح) تکیه بر روش ها و نظریه های دیگران
۱۵۰	ط) اعتراف به سن فور گوناگون در تاریخ نگاری اسلامی
۱۵۳	نقد مواردی از محتوای کتاب
۱۸۱	سخن پایانی
۱۹۳	کتابنامه

دیباچه

امروزه، تفکری انرا اهل میان اهل سنت به وجود آمده است که با بازخوانی متون تاریخی می‌کوشد، شیعه را به تاریخ‌سازی، جعل و تحریف گزارش‌های تاریخی متهم کند. «عبدالعزیز نورولی»، از نمایندگان این تفکر، در کتاب «اثر التشیع علی الروايات التاريخية فی القرن الاول الهجری» در پی آن است تا با همین شیوه، زمینه را برای طرد و حذف اخبار و احادیث شیعه فراهم آورد.

در واقع این کتاب، رساله دکترای عبدالعزیز محمد - نورولی در سال ۱۴۱۵ ه. ق در دانشگاه مدینه است که در سال ۱۴۱۷ ه. ق. بصورت کتاب منتشر شده است.

از نام کتاب بر می‌آید که نویسنده در پی بررسی تأثیر شیعه بر گزارش‌های تاریخی حوادث سده نخست هجری است، اما با مطالعه آن درمی‌یابیم که نورولی دخل و تصرف راویان و مورخان شیعه را در این اخبار، اصل مسلم انگاشته و کوشیده است از طریق محتوای روایات یا

تشیع راویان، شیعیان را در تحریف تاریخ اسلام دارای نقش نشان دهد. از نظر او هر گزارش با محتوای شیعی و ذکر نام فردی شیعه یا منتسب به تشیع در سند روایت، نشان دهنده ساختگی بودن آن خبر است و نباید به آن اعتنا کرد؛ به عبارت دیگر وی می‌کوشد با جعلی دانستن اخبار شیعه، از سویی تاریخ‌نگاری شیعه را مخدوش نشان دهد و از سوی دیگر، گزارش‌های مخالف باورهای رایج را باطل شمارد و زمینه را برای طرد و حذف این‌گونه روایات فراهم آورد.

در این کتاب پژهشگر کوشا، جناب آقای «محمد غفوری»، بر آن است تا ادعاها و استنادات نورولی را با شیوه‌های علمی و تاریخی از حیث روش، اسناد و محتوا برآورد. نتیجه این بررسی نشان می‌دهد که نورولی در نگارش کتاب و اثبات نظریه‌اش از هر سه منظر روش، سند و محتوا خطاهایی را مرتکب شده است. امید است این اثر رضایت صاحب‌نظران و پژوهشگران عرصه تاریخ را جلب کند و آن بزرگواران خطاهای احتمالی‌اش را ببخشایند.

من الله التوفیق

پژوهشگر حج و زیارت

گروه تاریخ و سیره

مقدمه

دنیای اسلام از سال ظهور، دستخوش حوادثی بوده که گاه باعث دگرگون شدن مناسبات آن جامعه اسلامی می‌شده و بستر بروز نظریه‌های ناهمگون و جریان‌های اقطاعی را فراهم می‌کرده است؛ چنان‌که هرچه از صدر اسلام فاصله می‌گیریم، میان این جریان‌ها و نظریه‌های ناسازگار با اسلام؛ بیشتر می‌شود. از سده‌های دوم و سوم به بعد، فرقه‌هایی به وجود آمدند که برخی زودگذر و حادثه‌ساز و برخی دیرپا و ماندنی بودند. در این میان، اما تشیع و تسنن سر حلقه گروه‌های متضاد و متکثرند که تفاوت دیدگاهشان به مسئله جانشینی رسول خدا ﷺ اساس جدایی و افتراقشان شده است. این جدایی با اختلاف بر سر جانشینی پیامبر ﷺ بروز یافت و موجب رقابتی تنش‌زا میان دو جریان گردید.

رقابت، تلاشی برای پیروزی رقیب است و اگر انصاف و اخلاق بر آن حاکم نباشد، رقیبان برای پیروزی به هر روشی دست می‌یازند و رقابت را به نزاع و مخاصمه تبدیل می‌کنند؛ آن‌گاه دیگر حق ملاک نیست، بلکه

هدف چیره شدن است و پنداشته می شود حق با کسی است که بتواند با استفاده از هر شیوه و ترفندی پیروز شود؛ از این رو هر دو طرف به استدلال های یکدیگر بی توجه اند و همه تلاششان را به کار می گیرند تا با یافتن ضعف های دیگری به او ضربه زنند و بر همین اساس می کوشند کسی ترانایی ها و امتیازهای دیگری را منفی جلوه دهند. روشن است در چنین وضعیتی، حق و باطل درهم می آمیزند و تشخیص راه درست برای پیروان هر دو طرف دشوار می شود و در این میان اگر کسی تابع تعصبات و امیال نفسانی نباشد، در پی حق نخواهد بود.

از ابتدا، تقبیح شیعه و سنی صرفاً عقیدتی نبوده، و بیشتر جنبه سیاسی داشت؛ از این رو توقع نفاهم و اتفاق وجود نداشت؛ بنابراین هرچه از صدر اسلام دورتر می شوید، تشنه ها بیشتر و اختلاف ها عمیق تر می گردد تا آنجا که تندروهای متعصب، بدون دلیل شرعی و برخلاف دستورهای اسلام و قرآن، دیگری را به فساد رسانده، خروج از دین و در نهایت کفر متهم می کنند و به مباح بودن جان و مال مسلمانان فتوا می دهند. حتی به این نیز اکتفا نمی کنند و غیرمسلمانان را بر رقیب مسلمانان ترجیح می دهند. از این رو گاه، گروهی برای اثبات حقانیت خود و تخطئه دیگری، به خلق آثار تاریخی، کلامی، حدیثی و ردیه نویسی می پردازد و مخالفانش را به دروغ پردازی، سندسازی، جعل حدیث و تحریف تاریخ متهم می کند.

البته افرادی وجود داشته اند که این خصومت های سیاسی یا اعتقادی

را مجوزی شرعی، عرفی، قانونی یا حتی طبیعی برای جعل روایات، در سطحی وسیع و گسترده، از زبان نبی اعظم صلی الله علیه و آله و افراد موثق دانسته‌اند و این گونه مشروعیت خود را تأیید، و مخالفانشان را مزمت و رد کرده‌اند. به مرور همین اخبار ساختگی دستاویز احتجاجات فرقه‌ها و گروه‌ها برای تفسیق و تکفیر دیگران، و دست‌مایه حکومت‌ها برای سرکوب جریان‌ها، مخالف شد.

در طول چهارده سده، این تقابل و تضارب دیدگاه‌ها، بروز مناظره‌ها و جدل‌های کلامی - سیاسی، و درگیری‌های اجتماعی - نظامی فراوانی را موجب شده و اکنون نیز به شکل‌های گوناگون، چه آشکارا و چه پنهانی، ادامه دارد و مقادیر و کتاب‌های بی‌شماری در حوزه‌های تاریخ، کلام و حدیث با این دیدگاه پاپ و م‌تشی‌بی‌شود که کتاب «اثر التشیع علی الروایات التاریخیه فی القرن الاول الهجری» تألیف عبدالعزیز محمد نورولی نیز این گونه است. این کتاب همسو با روایاتی خاص که در فصل سوم به آن خواهیم پرداخت، می‌کوشد تا مورخان شیعه را به جعل و تحریف روایات تاریخی متهم کند و مورخان مسلمان را به صرف گزارش این گونه اخبار، با شیعه‌گری مرتبط داند و در نتیجه تاریخ‌نگاری اسلامی را در هر جا که به سود شیعه و زیان مخالفانش است، محدوش جلوه دهد.

این پژوهش بر آن است تا این ادعاها و اتهام‌ها را با استناد به منابع اسلامی و با روش تحلیل و نقد تاریخی بررسی نماید.

بیان مسئله

تاریخ نگری و تاریخ نگاری از مباحثی است که دانشمندان دوران معاصر به آن علاقه مندند و افراد بسیاری به این حوزه وارد می شوند و با کدوکا و گزارش های تاریخی، صحت و سقم آنها را از طریق نقد روایات و جرح و تعدیل اسنادشان مشخص می کنند. تاریخ نگاری اسلامی که از سده های نخستین آغاز شده، ثمره کوشش ده ها دانشمند و مورخ مسلمان است، به گونه گسترده ای از دانش اسلامی را به خود اختصاص داده، و مجموعه های عظیم تاریخی را پدید آورده است. در پدیداری این آثار تاریخی و انتقال اخبار و روایات تاریخی به نسل های بعد، جز پیروان و طرفداران خلافت رسیده و دیگر فرق شیعی، گروهی از تاریخ نگاران شیعه امامیه نیز سهم داشته و نقل آفریده اند و به نقل اخبار و تدوین کتاب های تاریخی همت گماشتند. البته بیش از این آثار به دلایلی همچون دلایل سیاسی، از بین رفتند؛ اما نقل ها و گزارش هایی از آنها در دیگر کتب شیعه و غیر شیعه باقی مانده است.

در دوره های بعد، به ویژه امروزه که منازعات عقیدتی و مذهب گذشته و گاه به مراتب شدیدتر و با اشکال گوناگون جریان دارد. طرفداران هر یک از مذاهب، می کوشند مخالفان عقیدتی شان را به جعل اخبار تاریخی متهم سازند تا این گونه بر مشروعیت مذهبشان بیفزایند. در سده های نخستین و میانی، از سویی اهل سنت، به ویژه جناح تندرو عثمانی و حنبلی، و از سوی دیگر شیعیان دوازده امامی، یکدیگر را جرح و رد

می‌کردند. امروزه به‌خصوص پس از ظهور وهابیت با ادعای پیروی از سلف، از همه جوانب به شیعه هجوم آورده و آن را تخطئه کرده‌اند. مخالفان تشیع انواع اتهام‌های تاریخی، کلامی و سیاسی را به شیعه نسبت می‌دهند و با بهره‌گیری از شیوه‌های گوناگون تبلیغاتی، اعم از کتاب، مقاله، ماهواره و اینترنت، عرصه را تنگ کرده‌اند. از راهکارهای مبارزه با تشیع، تشکیک در گزارش‌های تاریخی‌ای است که به مذاق وهابیت خوش نمی‌آید. آنان می‌کوشند با بازخوانی متون تاریخی و نقد اسناد روایات، شیعه را به جعل روایات متهم کنند و بستر مناسب را برای پاک‌سازی منابع اسلامی از این اخبار، فراهم نمایند. عبدالعزیز محمد نورولی از نمایندگان بررایر رو کرد است که در رساله دکترایش این‌گونه عمل کرده و اخبار د" بر حقایق شیعه را ساخته شیعیان دانسته است. بنابراین بررسی درستی یا نادرستی چنین ادعاهایی با روش‌های نقد تاریخی، ضروری است.